

Мирзо Ғолиб
(1797—1869)

Ўзининг беқиёс ижоди билан урду адабий тилига асос солган ва ҳинд шеърятининг мумтоз даврини яқунлаган, ҳам Покистон, ҳам Ҳиндистоннинг фахру ғурурига, ҳар икки миллатнинг тимсолига айланиб кетган оташнафас шоир Мирзо Асадуллоҳон Ғолиб асли туркистонлик — ўзбекларнинг ойбек уруғидан бўлиб, унинг бобоси Мирзо Қўқонбек Самарқанд амирзодаларидан бўлган отаси Турсунхон билан аразлашиб, XVII аср ўрталарида Ҳиндистонга бориб қолади. Мирзо Ғолиб ана шу кишининг ўғли Абдуллабек ва Бухородан Ҳиндистонга келиб қолган Хожа Ғулом Хусайннинг қизи Иззатуннисодан Агра шаҳрида туғилади. Маълум бўладики, ҳинд заминида туғилган бўлишига қарамай, Мирзо Ғолиб ота томонидан — самарқандлик, она томонидан эса — бухоролик. Бинобарин, уни нафақат ҳинд ва урду, балки ўзбек халқининг ҳам шоири дейишга ҳақлимиз.

Маълумки, Ҳиндистонда яшаб ижод этган машҳур форс-тожик шоири Хусрав Дехлавийнинг келиб чиқиши ҳам асли Шаҳрисабздан бўлиб, ўзбекларнинг лотин уруғидан эди. Шунинг назарда тутиб, Мирзо Ғолибга замондош бўлган шоир Найяр ёзган эди: «Ҳиндистонда форс шеърятининг лотин уруғидан бўлган туркдан бошланиб, ойбек уруғидан бўлган туркда ниҳоясига етди».

Мирзо Ғолиб назм билан бирга насрда ҳам қалам тебратган. Унинг «Дастанбу», «Меҳри нимрўз», «Панжи оҳанг» каби асарлари урду адабиётининг ноёб дурдоналари ҳисобланади. Мирзо Ғолиб Соиб Табризий, Мирзо Бедил каби буюк салафларига эргашиб, сабки ҳиндий — ҳинд услубида ижод қилган. Бу услубда ёзилган шеърларнинг бадиий жиҳатдан пишиқ, мазмунан теранлиги — бир неча маъно қатламига эгаллиги маълум. Шунинг учун ҳам уларни тушунтириш учун қатор-қатор шарҳ китоблари яратилган Шунинг учун ҳам уларни бошқа тилларга таржима қилиш қийин. Ғолибни суҳанварлик бўстониининг булбули ва маъно шаккаристониининг тўтиси, деб лутф этадилар. Урду мунаққиди Абдурахмон Бижпурийнинг ёзишича, Ҳиндистонда энг ўқимишли китоблар бу — муқаддас «Веда» ва Мирзо Ғолибнинг девони ҳисобланади.

XX асрда Мирзо Ғолибнинг шухрати бутун дунёга ёйилди. Бугунги кунда шоир асарлари нашр этилмаган, унинг номини билмайдиган халқлар жуда оз. Дехли, Алигарх, Ҳайдаробод, Лоҳур ва Карачи шаҳарлари бу забардаст сўз санъаткори ижодини ўрганишда йирик марказлар бўлиб келмоқда. Ҳиндистон ҳукумати, шахсан Индра Ганди ташаббуси билан Дехлида ташкил этилган Ғолиб уйи ва Ғолиб академиясидаги китоб жавонлари жаҳоннинг турли мамлакатларида чоп этилган шоир ҳақидаги рисолалар ва асарларининг турли тиллардаги таржималари билан тўла.

Ўзбек тилида Мирзо Ғолибнинг «Шайдо» (1965) ва «Ғазаллар» (1975) тўпламлари нашр этилган. Шоир шеърларини урду ва форс тилларидан Ёнғин Мирзо, Раҳмонберди Муҳаммаджонов, Миртемир, Васфий, Чустий, Шоислом Шомухамедов, Султон Қўқонбеков, Ҳамид Ғулом, Пўлат Мўминлар таржима қилишган.

ҒАЗАЛЛАР

Десам, Ғолиб, ерим — пок ҳоки Турон,
Асил зотим билан бағрим фараҳманд.

О`зим туркзодаю наслим-да туркзод,
Буюклар қавми бирла асли пайванд.

Уруғ бўлмиш менга ойбеклар аслан,
Камолан ойга нисбат, балки ўнчанд.

Отам касбин десам деҳқончиликдир,
Бобом бўлмиш заминдори Самарқанд.

Узим ҳақ файзига шогирд эрурман,
Ерурман фозил инсонларга фарзанд.

Ёнишда ҳамнафасман барқ ила мен,
Саховатда булутлар бирла монанд.

Ғаму андуҳки бор, шодман алардин,
Фарах, бахт ё`қ-ки анга доғи хурсанд.

Ҳама ҳешларки ўтмиш, йиғлагаймен,
Тирикликдан куларман бўйла хушханд.

Қоши ёси қатлима тadbирдир,
Не ажаб, уй тоқида шамширдир.

Севгида беморлигимни сўрмагил,
Ул Исо кўзгусида тасвирдир.

Мен жунун даштида саргардон эсам,
Ғам дилимнинг пойида занжирдир.

Бу кўнгил вайронадир, фаввора — кўз,
Сел синиқ, бу уйга не таъмирдир.

Ваҳ, қаламнинг ёқасин йиртди Асад,
Чок дил иншоси бу таҳрирдир.

Муҳаббат тухмин экдим жонима, андуҳ самар бўлди,
Умидим шуки, қосид, ёрга холимдан хабар булди.

Ёғиб чархи фалакдан бу жафокаш бошима тошлар,
Урушди тошга тошу мисли гулдаста шарар булди.

Кўнгил дарди кўринса кузгуда юз ранг билан, денглар
Хазону соғару дил қонию заҳми жигар булди.

Нигоҳим бўлди овора сени излаб ва лек охир
Қоронғу бўлди олам сенга, дил соҳибназар бўлди.

Жунун аҳлини зоҳид айб этар бўлса ажаб ё`қдир,
Жунун занжири зуҳднинг эшигига банди дар бўлди.

Асад, гар ғунча гулнинг шавқатига боргоҳ бўлса,
Дилинг Бедил ё`лига гул сочиб, сатринг гуҳар бўлди.

Париваш чехрасига берса оро,
Қилар ҳайрат билан кўзгу тамошо.

Кетар жоним олиб карвонда ёрим,
Ғуборин кўзларимга айладим жо.

Мени уйқуга элтди дарди хижрон,
Хаёли кипригимда бўлди пайдо.

Кулар гул йиғлаганда булбули зор,
Мен у гул хандасидан хору расво.

Фироқ ўқин пари кўксимга отди,
Ажаб, ғам тори узра унди раъно.

Фано даштин тутар маскан муродим,
Анга парво ё`қу менга тасалло.

Асад, ожизлигингни англадингми,
Нечун билдинг ўзингни бунча доно?

Егам, исмингни айтмоқ, журъатин бергил забонимга,
Кўнги — хомуш садаф, дур жилвасин бергил баёнимга.

Тараххум айла мендек бедилу махзунга, лутф этгил,
Чароғи субҳ бер шомимга, гул фаслин ҳазонимга.

Қилиб наззора жонимни олурсан, эй пари пайкар,
Куярсан дасту пойингга хино олада қонимга.

Кўриб кўзгуда руҳинг аксини у чашми машшота
Бўлибдир хунфишон, берсин тўзим бу хаста жонимга.

Қиларкан тунда булбул нола, тонг уйқудан уйғонгай,
Умидим тонги уйғонмас нечун бетин фиғонимга.

Камина такрибу сидқин синаб кўрмоққа раҳм айлаб,
Юбординг минг туман ранжу машаққат имтиҳонимга.

Жамолингдан сабоҳ равшан, гулистон бўйла зевардир,
Асадга тор қафас қурдинг, назар сол бу маконимга.

Эркин Воҳидов таржималари

РУБОИЙЛАР

1

Ҳар пардани, Ғолиб, ўз навоси бордир,
Ҳар гўшани ўз файзу сафоси бордир.
Пок айлади жисмимни жаҳон ташвишидан —
Банголани хуш обу ҳавоси бордир.

2

Умрим бўйи тақдир кўлида хор бўлдим,
Умрим бўйи омадга умидвор бўлдим.
Сармоя йўғ-у, фойда хаёлин қилдим,
Бир ваъда йўғ-у, кўйида кўп зор бўлдим.

3

Мен рози эмасман берсалар жаннатни,
Ҳақ даргоҳидан турли-туман неъматни.
Жон қайта танамга кирса, сарф этгай эдим —
Бир кўргали сени, бу буюк давлатни!

4

Ё Раб, жаҳон аҳлига дили хуррам бер!
Жаннат тилаганга оташини ҳам бер!
Шаддод* хафа ўтди сендан кўрмай ўғил,
Одам мулкин қавмига қилмай кам бер!

* Шаддод — афсонавий араб подшоҳларидан бирининг номи. У гўё худолик даъво қилган эмиш.

5

Беморман-у, май дардима дармон бўлгай,
Ҳам қуввати дил, ҳам роҳати жон бўлгай.
Отамга* дедим: май ичгали майл айла,
То бода ичиш расми фаровон бўлгай!

* Бу ерда Одам Ато кўзда тутилмоқда.

6

Кўрқув ила кўнглим то банд эрмас эди,
Ҳеч нарсага қаттиқ пайванд эрмас эди.
Орзум мени Каъбаю сафардан ғайри —
Тарки элу хотин, фарзанд эрмас эди.

7

Дунё сен учун айш-ишратистон бўлсин!
Шодлик гули юз рангда намоён бўлсин!

Келди ҳайиту баҳор хуррамлик олиб,
Мендек неча юз жон сенга қурбон бўлсин!

8

Кўз олдида беморни фақат тургай ёр,
Ўз нафъу зиёни-ла иши йўқ зинҳор.
Толибга талаб қилгани не имкон бор?
Йўқ меваси берса-да хино барг бисёр.

9

Суҳан* суви олдида бекор қанду набот,
Тенг келмас унга Нил ила Жайҳуну Фирот.
Ҳинд отли бу бир парча ери оламнинг —
Зулматдир-у гўё, Суҳан — оби ҳаёт.

* Суҳан — Ҳиндистондаги дарё.

10

Ҳар лаҳза азал лутфини ёд этгучи бўл,
Ҳар қанча бало кўпми, қувонч ундан мўл.
Куфр ичра мену Санъон аро фарқ бордир,
Эҳсон бошқа, тоат ҳақи бошқадир ул.

11

Сен орзуни кўп бердинг-у, сармояни кам,
Қошингда қиёмат куни биз бўлсак жам,
Кўй мени ҳолимга — чекиб ҳасрат-ғам,
Мен қилмаган айшларимни ўйлай ул дам.

12

Шодлик базмида хасталарга не қувонч?
Жанг ичра оёғи басталарга не қувонч?
Гар ёғса булутдан покиза май, Ғолиб,
Биз — кўзаю жомшикасталарга не қувонч?

13

Юзинг каби юз йўқ бирор инсонда,
Покиза вужуд ҳам бу каби ҳеч жонда.
Дединг: сира парво қилмагум гап-сўзга,
Ёмонларнинг кўзи лекин ёмон-да!

14

Қашшоқлик оламида аччиқ ҳаёт,
Тоат-да қилолмайсан излаб нажот.
Кошки Ҳақдан ишораи савму салот —

Бўлса эди, фарз бўлганидек ҳажжу закот.

15

Кошки бу жаҳон янгидан ижод бўлса,
Вайрона бу кулбам зора обод бўлса.
Мендан кўра яхши бу тубан оламда —
Ким ўзгани(нг) ғам-қайғусидан шод бўлса.

16

Токай эл ила тинчу саломат бўласан?
Токай нишонаи маломат бўласан?
Ғам кечасининг дедингки тонги бўлмас,
Бундай дема, мункири қиёмат бўласан!

17

Манзил менга ҳам шу қора ер — қайга борай?
Бор тупроғини сочди бошимдан, найлай?
Зар берди-ю ўзгаларга, қўйди менга дом,
У онадир ўзгаларга-ю, менга ўгай.

18

На ханжару ўқ захми ила ўлганман,
На шерни(нг) тушиб чангалига сўлганман.
Тишлайман-у лабларимни, қонин сўраман,
Қон юта яшашдан безор бўлганман.

19

Мен яккахудолик ғамидан озодман,
Ўз поклигима ўзим гувоҳман, шодман.
Сўз ичра салафларга бугун шогирд эсам,
Бас, эрта халафларга* тайин устодман.

* Халаф — ордан келаётганлар, авлодлар, ворислар.

20

Ғолиб, менинг катта бобомдир Зодшам,
Шундан яшадим қилич дамида мен ҳам.
Саркардалиқ ўтди-ю, ёпишдим шеърга —
Бобомнинг синган қиличи бўлди қалам.

21

Қар ким эса йўқчилик туфайли поймол,
Расволик ила ҳам ўнгландар гоҳ аҳвол.
Биз ташналаб-у, хирқа-чи, ботмиш майга,
Соқий, қадаҳинг тешикми — бу қандай ҳол?!

22

Эй, нега чўчийсан бу қадар ўлимдан?
Дил мангу ҳаётними тилар ўлимдан?
Куйдим-ку табиий ҳарорат ўтида мен,
Оғир бу ҳаёт, билсанг агар, ўлимдан!

23

Маълумки, шикоят айламак яхши эмас,
Ёр хусни-ю дил дарди — сўзим мавзуси, бас.
Ҳолимни келиб кўрмади-ю, сўрмади ул,
Душман яралаб, ёр эса ўлдирди, абас.

24

Сўзингга сенинг эътимод айлаб бўлмас,
Ёлгон ила ўзни шод айлаб бўлмас.
Сен ваъдани тоғдай уйдинг — орасидан
Бир яхши ваъдани ёд айлаб бўлмас.

25

Тун бўйи агарчи меҳмон қилдим уни,
Бирмунча ўзимга меҳрибон қилдим уни.
Кўнглим сира хотиржам эмасдир, чунки
Васл ичра ўзимдан бадгумон қилдим уни.

26

Минг нарса менга ато этишса — Уники!
Жаннатни пешонамга битишса — Уники!
Мен Унга қилай фидо юз шодлик ила —
Маҳшар куни танга жон этишса — Уники!

27

Дил юзини тирнаб, қондан йўллар очай,
Кўз орқали юзга қонли ёшлар сочай.
Умрим бўйи қора киймасам Каъба каби,
Мўминга* тутиб аза жаҳаннамга тушай...

* Мўмин — Ғолибга замондош шоир.

28

Сўз завқини олам тушуниб етгай эди,
Номим мени кўкдан-да ўтиб кетгай эди,
Дин бўлса агар сўз илми нетгай эди —
Девоним илоҳий китоб этгай эди!

Эргаш Очилов таржималари

www.ziyouz.com

2008